

Щоденник Ніщоти

КУПИТИ

«Щоденник Ніщоти» — не лише повноцінний художній твір, написаний у формі щоденника, але й найповніша в англійській класичній літературі збірка каламбурів; по суті, це «підручник із гри слів». Стосунки між батьками і дітьми, намагання створити міщанський затишок, колоритні побутові описи — усе це читач знайде у книзі. «Щоденник» вирізняють добротний гумор, тонка іронія, а подекуди навіть потужна сатира. Івлін Во назвав повість «найсмійнішою книгою в світі»; з'явився навіть спеціальний термін — «путеризм».

Джордж і Відон Гроссміти

ЩОДЕННИК НІЩОТИ

© Видавництво "НК-Богдан"

ISBN 978-966-10-7636-4

Джордж і Вігон Гроссміти

ЩОДЕННИК НІЩОТИ

«Щоденник Ніщоти» — не лише повноцінний художній твір, написаний у формі щоденника, але й найповніша в англійській класичній літературі збірка каламбурів; по суті, це «підручник із гри слів». Стосунки між батьками і дітьми, намагання створити міщанський затишок, колоритні побутові описи — усе це читач знайде у книзі. «Щоденник» вирізняють добротний гумор, тонка іронія, а подекуди навіть потужна сатира.

Івлін Во назвав повість «найсмійнішою книгою в світі»; з'явився навіть спеціальний термін — «путеризм».

Передмова

«Щоденник Ніщоти» (інша назва — «Щоденник незначної особи») практично не відомий українському читачеві, хоча віддавна зайняв належне місце в переліку творів світової класики і є одним з найкращих взірців англійської гумористичної прози.

Його автори, брати Джордж і Відон Гроссміти, свого часу були блискучими комічними акторами, причому старший, Джордж — ще й знаним лібретистом (18 комічних опер!), автором та виконавцем популярних сатиричних пісеньок (майже 600!), а молодший, Відон — талановитим карикатуристом. На думку критиків, їхня повість стала попередницею творів таких знаних письменників-гумористів, як Джером Клапка Джером та Пелем Гренвіль Вудхаус.

Спочатку твір друкувався частинами в британському сатиричному журналі «Панч», а 1892 року вийшов окремою книгою. «Щоденник Ніщоти» написаний Джорджем Гроссмітом у співавторстві з братом. Відон виступив також ілюстратором. Відтоді твір неодноразово перевидавався, тричі екранізувався і досі має незмінний успіх у читачів. Загалом Відон створив 33 чорно-білі ілюстрації до книги, які, за словами одного з критиків, «доводять текст роману майже до досконалості».

«Щоденник Ніщоти» — не лише блискучий взірець «милого англійського гумору», а й найповніша в англomовній класичній літературі збірка каламбурів; по суті, це «підручник із гри слів».

А тепер трішки про те, що таке англійський, чи то пак британський, гумор. Явище це самобутнє. Позаяк англійський гумор сформувався в умовах відносної стабільності британського суспільства, то він несе в собі потужний елемент сатири над «абсурдністю повсякденного життя». З іншого боку, оскільки він поставав в умовах туманного британського клімату, то й сам нерідко доволі туманний. Його ще називають тонким через те, що більшість жартів побудована на двозначності фрази або словесному каламбурі.

Типові приклади:

— *Will you tell me your name?*

— ***Will Knot.***

— ***Why not?***

(обігрується ім'я співрозмовника — Вілл Нот, співзвучне заперечній відповіді — «Не скажу»).

Або ж такий:

— Як називається людина без лівої руки і ноги?

— ***All right!***

(двозначна фраза: «Дві праві», або «Все праве!»; інше значення — «Усе гаразд!»).

Англомовній людині що — вона все зрозуміла, а от спробуйте це перекласти так, щоб і сенс не втрачався, і вийшло смішно!

Більшість англійських анекдотів зав'язана саме на грі слів.

1st Eskimo: Where did your mother come from?

2nd Eskimo: Alaska.

1st Eskimo: Don't bother, I'll ask her myself.

(— 1-е ескімо: Звідкіля походить ваша мама?

— 2-е ескімо: (З) Аляски.

— 1-е ескімо: Не завдавайте собі клопоту (Не турбуйтеся) — я сам запитаю її про це!).

Дотеп полягає в тому, що швидко вимовлене слово «Аляска» на слух нагадує іншу фразу — «I'll ask her myself» — «Я сам запитаю її».

Специфікою британського гумору також є те, що всі жарти повинні виголошуватися з незворушним виразом обличчя.

«I really like how loud you play your music»(«Мені дуже подобається, як голосно ви слухаєте свою музику»), — скаже англієць з індиферентним, утім, дещо лукавим обличчям. У відповідь ви змушені будете відбутися жартом на кшталт: ***«Oh, yes, everybody loves me for that, that's why I live alone»*** («О, так: це усім подобається — ось чому я живу сам») — і стишити звук.

Ось іще один приклад тонкого гумору, замішаного на декількох значеннях одного й того самого слова:

— ***Excuse me sir, what is it?***

— ***It's bean soup.***

— ***I don't care what it has been. What is it now?***

(— Вибачте, сер, але що це таке?

— Це бобовий суп (оригінальне слово «**bean**» — боби, квасоля співзвучне слову «**been**» — був; тож відповідь можна перекласти і по-іншому: «Це був суп»).

— Мені байдуже, що це було. Що це зараз?).

Британський гумор — це неймовірна суміш примітивних жартів на кшталт падіння на банановій шкірці (*banana skin sense of humour*); присмішках, де увесь смак полягає у нелогічності фрази і несподіваній, а то й просто абсурдній кінцівці (*shaggy-dog stories*) і, вищий гумористичний пілотаж — іронія або сарказм, що часто балансують на межі цинізму, так зване «сухе почуття гумору» (*dry sense of humour*).

Для англійців в значній мірі характерна самоіронія.

I got nasty habits, I take tea at three. (Mick Jagger)

Я дуже погано вихований: я п'ю чай о третій. (Мік Джеггер)

Британське почуття гумору — це здатність посміятися з себе та з інших. Воно слугує не для того, щоб розкритикувати людину, а щоб поспостерігати за її чудернацькими звичками та манерами, котрі можна кумедно обіграти.

Both optimists and pessimists contribute to society. The optimist invents the aeroplane, the pessimist the parachute.

Як сказав Бернард Шоу, «свій внесок у суспільство роблять як оптимісти, так і песимісти. Оптиміст створив літак, песиміст — парашут».

Таким чином, англійський гумор не стільки стиль, скільки спосіб життя.

Українському читачеві деякі англійські жарти можуть видатися насправді смішними, інші — викликати нерозуміння і навіть спантеличити.

Можна погоджуватися чи не погоджуватися з висловлюванням американського актора-коміка і письменника Стіва Мартіна, котрий сказав: «Американський гумор смішний. Англійський — розумний».

Обидві нації демонструють яскраві приклади і того, й іншого.

Безперечно одне — первісно, особливо в кінці XIX — на початку XX століть американський гумор був тоншим і більше нагадував свого

англійського попередника.

Ми пропонуємо українському читачеві ознайомитися з типовим взірцем англійського гумору, книгою братів Джорджа та Відона Гроссмітів, і скласти власну думку про те, що ж воно таке, цей «милий англійський гумор».

Ірина Бондаренко

Вступ містера Путера

Чому би мені не надрукувати свій щоденник? Я часто бачив спогади людей, про яких навіть не чув. Тож не розумію, чому лише через те, що я не є «кимось», мій щоденник не може бути цікавим. Шкода, що не почав його писати в юності.

Чарльз Путер, будинок «Лаври»,
Брікфілд Террас, Голловей

Розділ I

Ми облаштовуємося в новому будинку, і я вирішую вести щоденник. Нам трохи докучають крамарі, а також шкребок. Вікарій навідує нас і робить мені велику честь.

Ми з дорогою дружинонькою Керрі лише тиждень, як оселилися в нашому новому будинку «Лаври», що на Брікфілд Террас, Голловей. Це гарненька п'ятикімнатна резиденція (не рахуючи підвального приміщення) з маленькою вітальною для сніданків. Маємо невеличкий палісадник, і звідтіля сходи у десять щаблин ведуть прямісінько до парадних дверей, які, до речі, у нас зазвичай зачинені на ланцюжок. Каммінгз, Ґовінг та інші близькі друзі завжди заходять через чорний вхід. Тим самим вони позбавляють служницю клопоту відчиняти парадні двері, а отже, й не відривають її від роботи.

Позаду будинку є милий садок, що спускається до самої залізничної колії. Спочатку нас трохи лякав гуркіт потягів, але домовласник запевнив, що невдовзі ми до цього звикнемо і зменшив платню на два фунти. Він мав рацію: окрім здригання садової огорожі, ми не відчуваємо жодних незручностей.

Після щоденної роботи в Сіті я люблю побути вдома. Бо що за користь від будинку, якщо ніколи там не бувати?

«Дім, милий дім!»¹ — ось мій девіз. Вечорами я завжди вдома. Наш давній друг Ґовінг часом запросто заходить до нас — так само, як і Каммінгз, що мешкає навпроти. Ми з коханою дружиною Керолайн раді бачити цих добродіїв. Але ми з Керрі цілком здатні провести вечір й удвох, без друзів. Нам завжди є чим зайнятися: забити цвях там, підправити віконниці сям, причепити вентилятор чи припасувати до підлоги килим. Все це я можу зробити, не випускаючи люльки з рота. Тим часом Керрі пришиває ґудзик до сорочки, латає пошивку чи розучує «Гавот Сильвії» на нашому новенькому піаніно (розстрочка на три роки), виготовленому В. Білксоном (написано малюсінькими літерами) для Колларда і Колларда (виведено величезними літерами). Також великою втіхою для нас слугує те, що нашому хлопчині Віллі

добре ведеться в банку Олдема. Хоча ми воліли би його бачити частіше. А тепер повернімося до мого щоденника...

3 КВІТНЯ. Крамарі набиваються з товаром, і я пообіцяв Фармерсону, торговцю залізними виробами, що замовлю йому цвяхи чи інструменти, щойно вони мені знадобляться. До речі, я згадав, що у дверях нашої спальні бракує ключа, та й хатні дзвінки слід полагодити. Дзвінок у вітальні поламаний, а той, що на парадних дверях, дзеленчить у спальню служниці, що геть абсурдно. Щойно заскочив наш друг Ґовінг, але вилетів кулею, сказавши, що в нас нестерпно смердить фарбою.

4 КВІТНЯ. Торговці й далі надокучають. Позаяк Керрі не було вдома, я домовився з Горвіном, який видався мені люб'язним м'ясником із приємною та чистою крамничкою. Для початку замовив йому баранячу лопатку на завтра. Керрі ж сторгувалася з Борсетом, молочником, і замовила йому фунт свіжого масла та півтора фунта такого ж, але солоного, для кухні, та яєць на шилінг. Увечері несподівано завітав Каммінгз, щоб похвалитися пінковою люлькою, яку виграв у лотерею в Сіті. Він просив тримати її обережно, бо якщо взяти її вологими руками, на люльці залишаться сліди, які зашкодять її кольору. Каммінгз заявив, що не зостанеться у нас, бо йому не надто подобається запах фарби, і, виходячи, шаркнув шкребок та беркицьнувся. Мушу таки прибрати той шкребок, інакше сам стану шаркуном. Нечасто я так жартую.

5 КВІТНЯ. Прибули дві баранячі лопатки: Керрі домовилася з іншим м'ясником, не порадившись зі мною. Завітав Ґовінг і при вході перечепився через шкребок, як і Каммінгз. Таки мушу зняти той клятий шкребок.

6 КВІТНЯ. Яйця на сніданок були просто огидні. З висловами подяки відіслав їх назад Борсету, і нехай він більше не потикається зі своїм товаром. Ніяк не міг знайти свою парасольку. Хоча лило як з відра, змушений був вийти на вулицю без неї. Сара сказала, що то, певно, містер Ґовінг помилково прихопив її минулого вечора, бо в холі залишився «зовсім нічийний» ціпок.

Увечері, почувши, що хтось надто голосно розмовляє зі служницею, я спустився подивитися, хто це. Був здивований, побачивши там Борсета, молочника, п'яного як чіп і агресивного. Зустрівши мене,

Борсет заявив, що нехай його краще повісять, аніж він ще коли-небудь матиме справу з клерком із Сіті, бо гра не варта свічок.

Я опанував себе і зауважив: гадаю, що навіть клерк цілком *може* бути *джентльменом*. Той відповів, що радий це почути, і запитав, чи вдалося мені побачити хоч одного такого клерка, бо *йому* це досі не вдавалося. Після цього Борсет полишив будинок, гучно гримнувши дверима. Цей добродій мало не розбив мені віялоподібну фрамугу над дверима. Я почув, як Борсет падає, перечебившись об шкребок, і порадив, що досі не зняв цю річ. Коли Борсет пішов, я зрештою надумав для нього пречудову відповідь. Однак притримаю її до іншої okazji.

7 КВІТНЯ. Позаяк була субота, я мав намір повернутися додому раніше і залагодити кілька справ, але обидва мої начальники були відсутні через хворобу, тому я потрапив додому аж після сьомої. Там на мене чекав Борсет. Удень він тричі заходив, щоб вибачитися за свою вчорашню поведінку. Пояснив, що минулого понеділка не зміг скористатися своїм законним вихідним і відгуляв його вчора. Благав прийняти вибачення та фунт свіжого масла. Здається, він таки непоганий чолов'яга; тож я замовив йому свіжих яєць, попрохавши, щоб цього разу вони були таки свіжими.

Боюся, що нам доведеться придбати нові хідники на сходи: старі завузькі та не досягають смуги фарби з обох боків. Керрі каже, що ми самі могли б розширити цю смугу. В понеділок погляну, чи вдасться підібрати такий темно-шоколадний колір.

8 КВІТНЯ. НЕДІЛЯ. Після служби вікарій повертався разом із нами. Я послав Керрі відчинити парадні двері, якими ми користуємося лише в особливих випадках. Однак їй це не вдалося, тож я змушений був відкинути церемонії та провести вікарія (ім'я якого, на жаль, не розчув) чорним входом. Нога його потрапила сторч між шкребок, тому вікарій розірвав собі штанину знизу. І що найприкріше — Керрі не могла запропонувати йому полагодити її в неділю. Після обіду ми трохи здрігнули. Потім прогулялися садом і знайшли чудову місцину для вирощування гірчиці, крес-салату та редиски. Ввечері знову пішли до церкви та поверталися разом із вікарієм. Керрі помітила, що він в тих самих штанах, але та штанина зашита. Вікарій запропонував мені обійти присутніх із чашею для пожертв, що я вважаю великою честю.

РОЗДІЛ II

Крамарі та шкребок і далі докучають. Ґовінг набрид постійними скаргами на запах фарби. Я вигадав один із найкращих дотепів у житті. Принади садівництва. Між містерами Стіллбруком, Ґовінгом, Каммінгзом та мною відбувається невеличка суперечка. Сара виставляє мене дурнем перед Каммінгзом.

9 КВІТНЯ. Ранок почався невдало. М'ясник, з яким ми вирішили не мати справи, завітав до нас, непристойно лаючись. Почав м'ясник з образ: каже, що не потребує моїх замовлень. На що я йому просто відповів:

— То до чого тоді весь цей галас?

Відтак він зарепетував на всю горлянку — так, що почули всі сусіди:

— Пхе! Тьху на тебе! Та я міг би скупити таких, як ти, дюжинами!

Я грюкнув дверима, давши Керрі зрозуміти, що ця огидна сцена цілковито її провина. Тоді почувся шалений стукіт у двері — достатній для того, щоб висадити їх. Це знову був негідник м'ясник, котрий заявив, що порізав ногу об мій шкребок і негайно подасть на мене до суду. Коли я їхав у місто, то заглянув до Фармерсона, торговця залізними виробами. Попросив його зняти шкребок та полагодити дзвінки, гадаючи, що не варто турбувати такими дрібницями домовласника.

Додому повернувся стомлений та занепокоєний. Містер Путлі, художник і декоратор, котрий надіслав нам свою карточку, повідомив, що не може підібрати фарбу до сходів, оскільки в ній міститься індійський кармін. Написав, що півдня згайнував, бігаючи по різних крамничках та намагаючись знайти щось схоже. І запропонував перефарбувати сходи наново. Це коштуватиме ненабагато більше, однак підфарбовувати — не надто вдалий задум. Для містера Путлі (та й для нас) буде краще, якщо він виконає свою роботу на совість. Я погодився, хоча й відчував, що мене таки вдалося вмовити. Посадив гірчицю, крес-салат і редиску та о дев'ятій ліг спати.

10 КВІТНЯ. Прийшов Фармерсон, щоб самотужки зайнятися шкребком. Здається, чоловік він вельми порядний. Каже, що нечасто

займається подібним дріб'язком власноруч, однак для мене радо це зробить. Я подякував йому і пішов до міста. Це просто ганьба, як пізно молоді клерки приходять на роботу. Я сказав трьом із них, що якщо містер Перкапп, директор, дізнається про це, то їх можуть і звільнити. Пітт, сімнадцятирічний скалозуб, котрий пропрацював у нас лише півтора місяця, порадив мені не кип'ятитися. Я проказав, що, до його відома, служу в конторі вже двадцять років. На що той нахабно відповів «Воно й видно». Я зиркнув на нього обурено і сказав: «Вимагаю від вас певної поваги, сер!» І той клерк відповів: «Ну що ж — вимагайте собі на здоров'я!»

Я не став із ним сперечатися. З такими, як він, не можна сперечатися. Ввечері завітав Говінг і знову завів свою пісню про запах фарби. Говінг нерідко буває дуже нудний з отими своїми зауваженнями, і не завжди обачний. Керрі якось досить доречно нагадала йому про свою присутність.

11 КВІТНЯ. Гірчиця, крес-салат і редиска ще не зійшли. Сьогодні день суцільних неприємностей. Я не встиг на автобус до Сіті, що відправляється о восьмій сорок п'ять, бо перекинувся кількома слівцями з хлопчиною від бакалійника, який вже вдруге мав нахабство поставити кошик під парадні двері. Він залишив сліди від брудних черевиків на свіжовимитих сходах ґанку. Хлопець сказав, що добру чверть години стукав у двері чорного входу. Я знав, що Сара, наша служниця, могла його не почути, бо прибирала спальні нагорі, тож я запитав у хлопця, чому він не подзвонив у дзвінок? Той відповів, що так і хотів зробити та взявся, було, за шнур від дзвінка. Але шнур залишився у нього в руках.

Я на півгодини спізнився в контору, чого зі мною ніколи раніше не траплялося. Останнім часом наші службовці пізніше приходили на службу, отож, мій начальник містер Перкапп, як на гріх, саме сьогодні зрання вирішив дати нам прочухана. Хтось устиг про це попередити інших. В результаті спізнився лише я один. Баклінг, старший клерк, молодець — вигородив мене. Але, проходячи повз стіл Пітта, я почув, як те парубча, з яким я вже сперечався, голосно сказав своєму сусідові:

— Як обурливо пізно дозволяють собі приходити деякі старші клерки!

Це, звісно ж, стосувалося мене. Я залишив зауваження без відповіді, однак зміряв його поглядом, котрий, на жаль, викликав нищівний сміх обох чиновників. Хоча пізніше я надумав, що краще було вдати, що я взагалі не розчув тих слів. Увечері зайшов Каммінгз, і ми зіграли партію в доміно.

12 КВІТНЯ. Гірчиця, крес-салат та редиска все ще не зійшли. Залишив Фармерсона лагодити шкребок, але, коли повернувся додому, побачив, що працюють вже троє. Я поцікавився, що все це означає, на що Фармерсон відповів, що, копаючи свіжу яму, зачепив газову трубу. Безглузде місце для закопування труби, і чоловік, котрий це зробив, певно, нічого не тямив у своїй справі. Я відчув, що таке пояснення слугуватиме мені невеликою втіхою, коли доведеться видобувати гроші з гаманця.

Увечері, вже після чаю, завітав Ґовінг, і ми покурили з ним у вітальні для сніданків. Пізніше до нас приєдналася Керрі, але пробула недовго, бо сказала, що не виносить такої кількості диму. Вочевидь, диму було забагато і для мене, бо Ґовінг пригостив мене тим, що назвав «зеленою сигарою», котру його друг Шумах щойно привіз з Америки. Сигара зовсім не була зеленою, але, гадаю, саме таким був я, бо заледве викуривши половину, я змушений був залишити компанію під приводом, що мені треба дати розпорядження Сарі, щоб та принесла склянки. Я кілька разів обійшов сад, відчуваючи потребу у свіжому повітрі.

Коли повернувся, Ґовінг помітив, що я не палю, і запропонував іще одну сигару, однак я ввічливо відмовився. Ґовінг, почав, було, звично втягувати носом повітря, та я, випереджаючи його, сказав: «Що, знову будете скаржитися на запах фарби?» Ґовінг відповів: «Ні, не цього разу; але все ж скажу вам, таки тхне якоюсь трухлявиною. Нечасто я говорю дотепи, однак тоді відповів: «Та ви й самі споживаєте забагато трухлявини».

Я не зміг втриматися від сміху, а Керрі сказала, що в неї аж боки заболіли від реготу. Ніколи раніше я не отримував такого задоволення від власної дотепності. Вночі я навіть двічі прокидався і сміявся так, що аж ліжко піді мною двигтіло.

13 КВІТНЯ. Дивовижний збіг: Керрі запросила жінку, щоб та пошила ситцеві чохли на стільці та софу у вітальню, аби на них не вицвітав

зеленкуватий репс². Коли я побачив жінку, то згадав, що сто років тому вона працювала в моєї старенької тітки в Клепемі. Боже ж мій, який тісний світ!

14 КВІТНЯ. Весь пополудень провів у саду, ще зранку придбавши у книжковому кіоску за п'ять пенсів дивовижну маленьку книжчину з садівництва, до того ж в пречудовому стані. Купив і посіяв кілька морозостійких однорічних рослин, з яких мав намір зробити милий та затишний бордюр. Потому вимислив дотеп і покликав Керрі. Керрі вийшла до мене, але доволі роздратована, як мені здалося.

Я сказав: «Щойно я виявив, що насправді ми мешкаємо в пансіоні».

Вона поцікавилася: «Що ти маєш на увазі?»

Я сказав: «Подивися на наших пансіонерів!»

— То ти для цього мене кликав?

— В будь-який інший час ти би посміялася з мого премилого дотепу.

Керрі озвалася :

— В будь-який інший час, але не зараз, коли я зайнята по дому.

Сходи виглядають прекрасно. Завітав Ґовінг і сказав, що східці глядяться насправду добре, але тепер балясини виглядають на кривду — й запропонував перефарбувати їх, на що Керрі радо пристала. Я знову пішов до Путлі, якого, на щастя, не було вдома, тож в мене знайшовся добрий привід полишити балясини самих на себе. Між іншим, звучить дуже влучно.

15 КВІТНЯ. НЕДІЛЯ. О третій завітали Каммінгз та Ґовінг, щоб запросити мене на далеку прогулянку аж до Гемстеда та Фінчлі, і прихопили з собою приятеля на прізвище Стіллбрук. Ми йшли собі й балакали — усі, крім Стіллбрука, котрий весь час плівся за нами, дивлячись собі під ноги та збиваючи ціпком траву.

Оскільки було вже близько п'ятої, то ми вчотирьох порадилися, і Ґовінг запропонував зайти в «Корову під тином»³ аби «випити чайку». Стіллбрук зауважив, що він цілком обійшовся би й бренді з содовою. Я їм нагадав, що всі паби зачинені до шостої. Стіллбрук зронив: «Ну що ж — гаразд, bona fide⁴ подорожні!»

Нарешті ми дісталися закладу. Коли я спробував, було, пройти, чоловік на воротах спитав:

— Відкіля будете?

Я відповів:

— З Голловея.

Чоловік одразу ж підняв руку і загородив мені дорогу. На мить я озирнувся і побачив Стіллбрука, а за ним і Каммінгза з Говінгом, що наближалися до входу. Я дивився на них і наперед тішився, як славно над ними посміюся. Почув, як воротар їх питає:

— Звідки будете?

І, на мій подив та навіть обурення, Стіллбрук відповів:

— Із Блекхіса.

І всіх трьох відразу ж пропустили.

Говінг гукнув мені вже з-за воріт:

— Ми лише на хвилю!

Я чекав на них чи не годину. Коли врешті вони з'явилися, то були в пречудовому настрої, та єдиним, хто вважав за потрібне вибачитися, був Стіллбрук, котрий сказав: «Дуже неввічливо було змушувати вас чекати, однак ми пропустили по зайвій склянці віскі з содовою».

Додому я йшов мовчки. Та й що я міг їм сказати? Весь вечір мені краяла серце туга, але я вважав за краще нічого не розповідати Керрі.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ